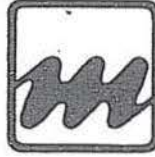


MARMARA ÜNİVERSİTESİ FEN-EDEBİYAT FAKÜLTESİ

TÜRKLÜK ARAŞTIRMALARI  
DERGİSİ

8

**Kurucusu:**  
**Hakkı Dursun YILDIZ**



**Mehmet AKALIN Armađanı**

İstanbul, 1997

## GÖZLEVE KIRIM TATAR TÜRKÇESİYLE BİR HALK HİKÂYESİ VE DİL HUSUSİYETLERİ

MUSTAFA ARGUNŞAH\*

1926 yılında yapılan nüfus sayımına göre 180 bin, 1939 sayımına göre de 280 bin civarında olan Kırım Türkleri<sup>1</sup> 1944 yılının Mayıs ayında Nazi işgal kuvvetleriyle işbirliği yapmakla suçlanmışlar ve haklarında Stalin tarafından Ortaasya'ya sürgün kararı çıkarılmıştır. Günlerce süren sürgün sonunda birçok Kırım Türkü hayatını kaybetmiştir. Bugün eski Sovyetler Birliği'nden ayrılan cumhuriyetlerde hâlâ 400-500 bin dolayında Kırım Türkü yaşamaktadır. Son birkaç yıl içerisinde geri dönerek anayurtları Kırım'a yerleşen Kırım Türkleri'nin sayısı da 300 bini bulmaktadır.

Alman dil bilgini Gerhard Doerfer'e göre Kırım'da altı farklı diyalekt konuşulmaktaydı. Bunlar; Kırım Osmanlıcası, Merkez Kırım Türkçesi, Kırım Tatarcası, Kırım Nogaycası, Dobruca Tatarcası ve Dobruca Nogaycası'dır<sup>2</sup>. Nogay ve Tatar Türkçeleri Kıpçak dil grubuna; genellikle Karadeniz'in kıyı bölgelerinde konuşulan Kırım Osmanlıcası ise Oğuz dil grubuna girmektedir. Kırım'da konuşulan dilde hâkim unsur Tatar Türkçesi olmakla beraber, yine Kıpçak grubuna giren Nogay Türkçesi ile Osmanlı Türkçesi'nin de büyük tesirleri olmuştur.

15. ve 16. yüzyıllarda Osmanlı Türkleri, Karadeniz'in kuzey kıyılarını kontrol altına alma çabasıyla Kırım'ın güney sahillerine yerleşmişlerdir. Bu sebeple Osmanlı Türkçesi Kırım'a girmiş ve yalı boyunda konuşulan Kırım Osmanlıcası'nı meydana getirmiştir. Osmanlıca yalnız yalı boyunda konuşulmakla kalmamış, Nogay Türkçesi'nin konuşulduğu iç kısım-

\* Yard. Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi.

<sup>1</sup> Gerhard Doerfer, "Das Krimtatarische", *Philologia Turcicae Fundamenta I*, Wiesbaden 1959, s. 369.

<sup>2</sup> Aynı makale, s. 369.

lara kadar yayılmıştır. Osmanlı Türkçesi Kırım Türkçesi'ne hem çok sayıda kelime kazandırmış, hem de bu şivenin fonetiğine katkıda bulunmuştur. Merkez Kırım Türkçesi de Osmanlı Türkçesi'yle Kırım Tatarcası arasında bir geçiş diyalektidir<sup>3</sup>.

1783 yılında Kırım Hanlığı'nın Ruslar tarafından ortadan kaldırılmasıyla Osmanlı (Oğuz) Türkleriyle bağlar gevşemiştir. Fakat bugün bile Kırım Türkçesi'nde Oğuz unsurlarının oldukça fazla olduğu dikkati çekmektedir. Genel olarak Kırım Türkçesi Osmanlı Türkçesi'yle karışmış olmasına rağmen, Kıpçak lehçeleri yani *taw* grubu özelliklerini taşımaktadır<sup>4</sup>. Kırım yarımadasının kuzeydoğusuna yerleşen Doğu Kıpçak halkı olan Nogay Türkleri de Kırım Türkçesi'nin kelime hazinesine çok sayıda söz kazandırmıştır<sup>5</sup>.

Burada ele aldığımız "Sağırılar" isimli hikâye 1957 yılında Taşkent'te Kırım Tatar Türkçesi'yle yayımlanmaya başlayan *Lenin Bayrağı* gazetesinde neşredilmiştir. 19. asrın sonlarında Gözleve şehrinin Karaklar köyünden derlenerek 1917 Ekim Devrimi'nin ilk yıllarında yayımlanmış olan bu hikâyeyi ikinci defa neşreden meşhur Kırmımlı şair Eşref Şem'izâde'dir<sup>6</sup>. Hikâyenin derlendiği Gözleve şehrinin diyalekti Doerfer'in tasnifine göre Kırım yarımadasının kuzeybatısında ve doğusunda konuşulan *Kırım Tatar Türkçesine* girmektedir. Hikâyenin ağızdan toplanmış olması sebebiyle bugünkü Kırım Tatar Türkçesi'nin yazı dilinden farklı bazı ağız hususiyetleri ve kelime hazinesine sahiptir. Mesela, bugün yazı dilinde *ol-* şekli

<sup>3</sup> Aynı makale, s. 370.

<sup>4</sup> Necmettin Hacıeminoğlu, *Türk Dilinde Yapı Bakımından Füller*, Kültür Bak. Yay., Ankara 1991, s. 156.

<sup>5</sup> Edward Lazzerini, "Kırım Tatarcası: Tecrid Edilmiş Bir Dilin Kaderi", (Çev. Hakan Kırmımlı), *Emel*, Sayı:152, (Ocak-Şubat 1986), s. 14.

<sup>6</sup> Eşref Şem'izâde 1908 Haziranında Kırım'da doğdu. 1920'li yılların ortalarından itibaren çeşitli dergi ve gazetelerde şiirleri yayımlandı. Kırım'da çeşitli okullarda öğretmenlik yapan ve edebî çalışmalarını sürdüren yazar, 1944 yılında Kırım halkıyla beraber Ortaasya'ya sürüldü. Lirik ve millî şiirlerinin yanında edebî-tenkidî makaleleri, Kırmımlı şair ve yazarların hayat hikâyelerini ve eserlerini tanıtan yazılarıyla Kırım Türk dili ve edebiyatının gelişmesine büyük hizmetleri olmuştur. Yazar 1978 yılında 70 yaşında tedavi görmekte olduğu Moskova'da ölmüştür.

Edebî makalelerinin yer aldığı *Ömür ve Yaratıcılık* kitabı 1974'te, *Halk Hizmetinde* ise 1977'de Taşkent'te basılmıştır. *Kaval* (1965) ve *Togan Kaya* (1968) şairin basılmış şiir kitaplarıdır (Geniş bilgi için bkz. Zafer Karatay, "Eşref Şemizade", *Kardaş Edebiyatlar*, Sayı 20, (Nisan-Mayıs-Haziran 1991), s. 7-8.)

kullanılan fiil hikâyede *bol-*; *ben*, *sen* şahıs zamirlerinin datif halleri olan *maña*, *saña* şeklinde kullanılan kelimeler ise *mağa*, *saga* olarak kullanılmışlardır.

Çalışmamızda Kiril harfli metnin transkripsiyonunu yaparken şu dört noktayı göz önünde bulundurduk:

1. Transkripsiyon işaretlerinden *ķ, ğ, ñ, ħ* (x yerine)'yı kullandık.
2. *o* ile *ö* arasındaki sesi *ó*; *u* ile *ü* arasındaki sesi *ú* işaretleriyle gösterdik.
3. Kırım Türkçesi yazı dilinde *l, n, r, s, z* gibi ünsüzlerle birlikte kullanılan inceltme işaretini bu harflerden sonra (') koyarak gösterdik.
4. İnce *a* seslerini *â* ile gösterdik.

Hikâyenin daha kolay anlaşılabilmesi için metni Türkiye Türkçesi'ne çevirdik. Dil bakımından Türkiye Türkçesi'nden farklı gelişen hususiyetleri "Açıklamalar" bölümünde izah etmeye çalıştık. Fazla derinliğe girmediğimiz durumlarda geniş bilgi için gerekli kaynakları gösterdik.

Türkiye dışında yaşayan Türklerle ilgili çalışmalarımızın hızlandığı bir devirde Kırım Türkçesi'yle ilgili böyle bir çalışmanın yayımlanmasının faydalı olacağı ve mukayeseli dil araştırmalarında kullanılacağını ümit ediyoruz.

## METİN

"Sağırlar' kúl'dürgisi Kezlev úyezdiniñ Qaraklar kóyinde doğıp ósken, lâkin adı unutulıp ketken bir kedayımızniñ ağızından on doqúzıncı asırniñ soñlarında yazılıp alınaraq, revolitsiyanıñ ilk yıllarında matbuatta çıksa da, geniş okuyıcı kút'lelerine malüm olmay qalğan edi".

Eşref Şem'izâde, *Lenin Bayrağı*, 16 Aprel' 1974, Nr: 46 (2214), s. 3.

## SAĞIRLAR

### Hałķ Kúl'dürgisi

- 1 Bir qart çoban qoylarını otlatıp kóy çetine çıqa. Qoylar otlay-otlay, cayıla cayıla kóyden uzaqlaşa, bir toğaylıqqa barıp toqtaşalar.

Çart çoban da ırğağına tayanıp bir taş üstüne otura. Yuğusız çalğan bolmalı, oturğan yerinde kóz'leri yumulıp çalğımağa başlay, çalğıy der ekeç, teren bir yuğuğa kete.

2 Azmı yuqlay, kópmi yuqlay, seskenip yuğudan kóz'lerini aç-  
çanda çoylarını kóralmay. Ayvanlar otlay-otlay başları çarağan  
yaçça cayılğan, çıçқан ketkenler. Çart abdırap tura. O yaçça-bu  
yaçça cuvurıçlay. Çaramağan, kídırmağan yer çaldırmağ. Uçқан-  
küygen, el' alğan, yel' alğan, çoylar ortadan yoç olğan ketkenler.  
Bayğuş çart azmı çapçalay, kópmi çapçalay, kídıra-kídıra, ólip-talıp,  
terlep-pışnap caylavnıñ töpesine çıça. Şu yerde, ózüne oşaağan bir  
çart saban aydap yüre eken.

3 - Ber alla! Bel'kim bu çart kór'gendir çoylarını-dep, çoban sa-  
bancı çartnıñ yanına bara, selam berip, - işiñiz çolay!- degen soñ:  
"Saçaldaş, yuqlap çalıp çoylarımny coydım, bu yaçlarğa kel'medi-  
lermi eken, kór'mediñizmi?" dep soray. Sabancı çartnıñ çulağı biraz  
ağır eşite eken. "Sağır eşitmese de uydurır" degenday, ózüniñ añla-  
ğanına kóre:

4 - Ozannıñ anav başına çıçmay toçtamam, -dep cevapлана.

Çart çoban da añlav, eşitüvde ondan çırlı tугúl' eken. Sabancı-  
nıñ çol şımarından "çoyların anav yaçta çüre"- dep añlav, çuyura,  
ayañlav, sabancı çartnıñ çoluman kós'tergen ozan başı betke kete.  
Ozannıñ başına çıçıp çılğa içine çarasa, ne kór'sin: Çoyların birazı  
toyup yatқан, birazı ise otlap toğaylıç içinde cayılıp çüreler. Çoban-  
nıñ çuvanıp talağı çata. Óz'-ózüne: "Oy, alla razı bolsın. Çaç, şu sa-  
çaldaşça, men de bir yigitlik etmesem bolmaz; barayım, şoğa mınav  
toçal eçkini bağışlayım"- dey. Çoy içinde toçal boynuzlı çart bir eçki  
bar eken. Şunu tuta, süyrep sabancı çartça bara.

5 - Saçaldaş,- dey, - mağa etken yigitligiñe pek balaban alla razı  
bolsın. Sen bolmasañ, men çoydan çutulğan edim. "Bağış atnıñ ti-  
şine baçılmaz"- diy turğanlar, menden sağa mınav toçal eçki bağış  
bolsın. Sen onıñ bir boynuzı sınıç bolğanına çarama. Pek yaçşı, pek  
sütli bir eçki,- dey.

Sabancı çart, çobannıñ ağızına çarap tura da: "Bu eçkiniñ boy-

nuzın ne için sındırdıñ?"- dep ayta belley ve:

- 6 - Yo-yoq, saqaldaş, onday şiy bolamı? Qarap turıp ayvanniñ boynuzını sındıra degeniñ ne? Qoy, men bu yaşım kelip, birevniñ çöpüne bir ziyan ketirgen kişi tûgúl'men. Canım, saqaldaş, kişini bô-ten belâğa çatma!,- dey.

Çoban: "Yoq, onday şiy bolamı? Kerekmiy. Almayman"- dey belliy ve: "Şay etme, al!"- dep, sabancı qartnı zorlamağa başlay. Sabancı qart da: "Ayttım da, men sındırmadım, ót'mek ópiyim"- dep, degeninden qaytmay.

Şay etip, ekevi añlaşalmay turganda, avlaqtan keteyatқан bir atlı kóreler ve atlığa: "Toқта, toқта!"- dep, qol bulğaylar. Atlı toqtay. Bular süyrekleşip atlıniñ qatına baralar.

- 7 Çoban ayta:

- Men yuqlap qalıp, qoylarımni coyğan edim. Bu qart tabıp berdi, men de, qoylarımni tapqanıma qıvanıp, oğa mınav eçkini bağışlaycaq boldım. Begenmeymi, qate? Banağıdan berli aldırıp bolalmayman. Bir şiyler ayta, özüm de biraz qulağım ağır eşite, ne ayta, ne aytmay, añlap bolalmayman. Canım, alla razı bolsın, siz şoğa aytıp añlatçıñız,- dey.

Sabancı aytmağa başlay:

- 8 - Men,- dey, - mınav yerde saban aydap cürgende, terlegen, pışnağan, cuvura, ayañlay kel'di. Bir şiyler aytımı, soradımı, qulağım biraz ağır eşitkeninden, aruv etip añlap bolalmadım. Qararman "ozanniñ anav başına çıqsam toqtaycaqman"- dep cevaplandım. Kene de cuvura, ayañlay çıkıp ketti. Şimdi de kelgen, banağıdan berli: "İlle bu eçkiniñ boynuzın sen sındırgansın"- dep mağa musallat bolup dayata. Canım qardaşım, sen ayt şoğa, men onday osallıq etken, etecek kişi tûgúl'men"- dey.

- 9 Atlı qartların ekevin de dıñlağan soñ: "Bil'men olla, aqaylar!"- dey, - men bazarğa barıp kelecek bolıp, úyden cügenni qoluma alıp çıkқан edim, qaradım, yol yanında bir at otlap cüre. Barıp kelecek yerim uzaq bir yer tûgúl' ya, kimniñ bolsa bolsın, şu atnı mineyim,

barayım keliyim,- dedim, mindim cüre berdim. Aytkanıñızday, at sizniñ bolsa boladır. Bir şey demiyen, lâkin cügen özümki"- dep cevaplana. Meger, atlı da sağır eken. Kartlar atlıniñ qoluman bazar betni kós'terip bir şeyler aytқанından: "Bu meseleni men çizip bolalmam, onıñ için qadığa barmaq kerek"- dep ayta belliyler. Ekevi de birden: "Aysa şay bolsa, aydıñız, qadığa barayıq. Siz de qardaşım şaatlıq etersiz"- deyler de bazarğa taba yollanalar. Bazar çetine kel'gende, soqaq sipirip cürgen öz'lerinday bir qart kóreler ve qadınıñ qayda oturğanın sofaylar. Sipirici qart çırayını sıtıp, uzun saplı sipirtkisini kós'terip: "Canım aqaylar! Ketçiñiz benim başımdan. O kelin o úyde tura ekeç, men o úyge barmam da barmam"- demesinmi. Meger o da sağır, úyinden kelinine darılıp çıqqan eken.

10 Çobanman sabancı qart:

- Aydı, aydı canım saqaldaş, kós'ter bizge qadınıñ oturğan yerini,- dep, zorman onu da süyrep, barabar yetekleşip, soray-soray qadını tapalar ve uzurına kireler.

Qadı efendi bórü tonuna kómül'gen, törde otura, bir kitap oquy, yanaşasında da naibi bir şeyler yazıp otura. Qartlarman atlı uzurğa kirer-kirmez, çoban sözge başlay:

- Qadı efendi! Şay-şay, men yuklap qalıp qoylarımni coyğan edim- (sabancı qartni kós'terip) - sav bolsın, bu qart tabıp berdi. Quvanğanımdan oğa bir eçki bağışlaycaq boldım, asıl aldırılmadım. Yoksam şoğa şeriat ızın bermiyimi?- dey.

11 Sabancı qart söz ala:

- Qadı efendi! Men caylav üstünde saban aydap cürgende bu qart kel'di, bir boynuzı sınğan bir eçki ketirdi. "Madalla bu eçkiniñ boynuzın sen sındırğansın"- dep başıma musallat boldı. Onday şey bolamı? Óz'-özüne qarap turıp, ayvanniñ boynuzını sındırmaq bolurmu? Em men bala tógül'men, şükür. Em de eçkiniñ boynuzı kim bile qaçan sınğan. Qurıp qatıp qalğan. İnanmasañız, eçki qapı alında, siz de qarañız,- dey.

12 Qadı efendi: "Qana, sen ne diysin?"- degen kibi atlıniñ yüzüne qaray. Atlı ayta:

- adı efendi,- dey, - men bazarğa barıp keleccek bolıp, oluma úyden bir cügen alıp ıan edim. Yol yanında bir at kór'dim. Barıp keleccek yerim uzak bolmağanı için, "kimniñ bolsa bolsın",- dep, cü-genni başına urıp minip kele edim, bu artlar aldım ıtı ve mağa: "Bu atnı aydan aldıñ?"- dep yapıştılar. Yemin etip aytaman, adı efendi, olla-billâ, atnı men hırsızlağanım yok. Aynata, şeriat ne dese, o bolur taa: Olala, canım adı efendi, sizge pek yalvaraman. At olarnıñ bolsa boladır, lâkin cügen óztümki, onı bererler,- dey.

13 Sıra sipirici arta kele. art açuvlı-açuvlı:

- adı efendi,- dey, men mında keleccekte túgúl' edim. Mınav kişiler meni zorman alıp kel'diler. Kel'mege kel'dim, endi barem barın aytayım. Menim úyde yaş bir kelinim bar. Yaman bolğanda yaman. Şoğa erişip úyden ıan edim. Bu kişiler kel'diler: "Madalla, úyiñe baracasıñ",- dediler. Aytacaımın olarğa aytım, sizge de aytayım. Men, o kelin o úyde tura eke, soalar içinde bitlep óler, kene de anda barmam da barmam. Ya da şeriat başı sizsiñiz. Kelinimni oğlımdan ayırırısñız"- dey.

adı efendi alayın birer-birer diatman dıñlağan soñ, naibine aylanıp: "Naib efendi, búgún' orazanıñ esabdan yigirmi beşi bolsa bola amma, madamki ay kór'gen dört kişi bar. Aysa búgún' bayramdır"- dey. Meger adı efendi de sağırnıñ sağırı eken.

### EVİRİ

"Sağırlar adlı mizahî halk hikâyesi Gözleve şehrinin Karaklar köyünde doğup büyüyen, lâkin adı unutulup giden bir halk airimizin ağızından on dokuzuncu asrın sonlarında yazılıp alınarak 1917 Ekim devriminin ilk yıllarında matbuatta ıksa da, geniş okuyucu kitlelerine malûm olmadan kalmıştı."

Eşref Şem'izâde, *Lenin Bayrağı*, 16 April' 1974, Nr: 46 (2214), s. 3.



## SAĞIRLAR

## Mizahî Halk Hikâyesi

Bir ihtiyar çoban koyunlarını otlatarak köy kenarına çıkar. Koyunlar otlaya otlaya, yayıla yayıla köyden uzaklaşır, bir çayırılığa varıp dururlar. İhtiyar çoban da değneğine dayanarak bir taş üzerine oturur. Uykusuz kalmış olmalı, oturduğu yerde gözleri yumulup dalmaya başlar, dalarken, derin bir uykuya gider.

Az mı uyur, çok mu uyur, irkilip uykudan gözlerini açtığı zaman koyunlarını göremez. Hayvanlar otlaya otlaya başlarının baktığı tarafa doğru yayılmış, çıkmış gitmişler. İhtiyar telaşlanır. O yana bu yana koşuştur. Bakmadık, aramadık yer bırakmaz. Uçmuş, yanmış; el almış, yel almış, koyunlar ortadan yok olup gitmişler. Şaşkın ihtiyar az mı koşuşturmuş, çok mu koşuşturmuş, araya araya, argın yorgun, kan ter içinde kalıp yaylanın tepesine çıkar. Orada, kendisine benzeyen bir ihtiyar, çift sürmekteymiş.

- Barekallah! Belki bu ihtiyar görmüştür koyunları deyip, çoban sabancı ihtiyarın yanına varır, selâm verip, "işiniz kolay (gelsin)!" dedikten sonra, "Sakaldaş, uyuyakalıp koyunlarımı kaybettim, bu taraflara gelmediler mi acaba, görmediniz mi?" diye sorar. Sabancı ihtiyarın kulağı biraz ağır işitirmiş. "Sağır işitmese de uydurur" dendiği gibi, kendi anladığına göre:

- Derenin öbür başına çıkmadan durmam, diye cevaplar.

İhtiyar çoban da anlama ve işitmede ondan daha iyi değilmiş. Sabancının el işaretinden "koyunların öteki taraftalar" diye anlar, koşarak sabancı ihtiyarın eliyle gösterdiği derenin baş tarafına gider. Derenin başına çıkıp da dereye baksa, ne görsün: Koyunların birazı doyup yatmış, birazı ise otlayarak çayırılık içinde gezinmeye devam ediyorlar. Çobanın sevinçten dalağı katılır. Kendi kendine: "Vay, Allah razı olsun. Koş, şu sakaldaşa, ben de bir yiğitlik etmesem olmaz; varayım, ona bu boynuzu kırık keçiyi bağışlayayım" der. Koyunların içinde kırık boynuzlu kart bir keçi varmış. Onu tutar, sürükleyip sabancı ihtiyara varır:

- Sakaldaş, der, bana ettiğin yiğitliğine Allah pek çok razı olsun. Sen olmasan, ben koyunları kaybetmiştim. "Bahşiş atın dişine bakılmaz" demişler, benden sana bu kırık boynuzlu keçi hediye olsun. Sen onun bir

boynuzunun kırık olduğuna bakma. Pek iyi, pek sütlü bir keçi, der.

Sabancı ihtiyar, çobanın ağzına bakıp durur, da: "Bu keçinin boynuzunu niçin kırdın?" diye soruyor sanır, ve:

- Yo, yok, sakaldaş, öyle şey olur mu? Bakarak, hâyyvanın boynuzunu kırma dediğin ne? Bırak, ben bu yaşıma gelmişim, kimsenin çöpüne bir ziyan getirmiş kişi değilim. Canım sakaldaş, insanı haksız yere belaya çatma! der.

Çoban: "Yok, öyle şey olur mu? Gerekmez. Almam" diyor sanır ve: "Öyle etme, al!" der, sabancı ihtiyarı zorlamağa başlar. Sabancı kart da: "Söyledim ya, ben kırmadım, ekmek öpeyim" diyerek söylediğinden dönmeyiz.

Öylece, her ikisi anlaşamadan dururken, uzaktan gitmekte olan bir atlı görürler ve atlıya: "Dur, dur!" diye, el sallarlar. Atlı durur. Bunlar sürüklenerek atının yanına varırlar.

Çoban sorar:

- Ben uyuyakalıp koyunlarımı kaybetmişim. Bu ihtiyar bulup verdi, ben de, koyunlarımı bulduğuma sevinip, ona bu keçiyi bağışlayacak oldum. Beğenmez mi, ne eder? Deminden beri anlayamadım. Bir şeyler söylüyor, benim de kulağım ağır işitiyor, ne söyler, ne söylemez, anlayamıyorum. Canım, Allah razı olsun, siz ona söyleyip anlatsanız, der.

Sabancı söylemeye başlar:

- Ben, der, burada çift sürmekteyken, kan ter içinde, koşarak geldi. Bir şeyler söyledi mi, sordu mu, kulağım biraz ağır işittiğinden, iyi anlayamadım. Tahminî "derenin öbür başına çıksam duracağım" diye cevapladım. Gene de koşarak çıkıp gitti. Şimdi de gelmiş, deminden beri: "İlle bu keçinin boynuzunu sen kırmışsın" diye bana musallat olup dayatıyor. Canım kardeşim, sen söyle şuna, ben öyle kötülük etmiş, edecek bir kişi değilim, der.

- Atlı, ihtiyarların ikisini de dinledikten sonra: "Bilmem vallahi, ağalar" der, "ben pazara varıp gelmek için, evden atın başlığını elime alıp çıkmıştım, baktım, yol kenarında bir at otlamakta. Gidip geleceğim yer uzak bir yer değil ya, kimin olursa olsun, şu ata bineyim, gidip geleyim,

dedim, bindim gidiverdim. Söylediğiniz gibi, at sizin olabilir. Bir şey demiyorum. Lâkin başlık takımı benim" diye cevaplar. Meğer, atlı da sağır imiş. İhtiyarlar atlının eliyle pazar tarafını gösterip bir şeyler söylediğinden: "Bu meseleyi ben çözemem, onun için kadıya gitmek gerek" diyor sanırlar. İkisi birden: "O halde, söyleyiniz, kadıya varalım. Siz de kardeşim şahitlik edersiniz" derler de pazara doğru yollanırlar. Şehir kenarına gelince, sokak süpürmekte olan kendileri gibi bir ihtiyar görürler ve kadının nerede oturduğunu sorarlar. Süpürücü kart yüzünü asıp, uzun saplı süpürgesini gösterip: "Canım ağalar! Gitsenize benim başımdan. O gelin o evde dururken, ben o eve gitmem de gitmem" demesin mi. Meğer o da sağır, evinden gelinine darılıp çıkmış imiş.

Çoban ile sabancı ihtiyar:

- Haydi, haydi canım sakaldaş, göster bize kadının oturduğu yeri, diye zorla onu da sürükleyip, beraber kol kola sora sora kadıyı bulurlar ve huzuruna girerler.

Kadı efendi kürküne gömülmüş, sedirde oturmakta, kitap okumakta, yanında da naibi bir şeyler yazmaktadır. İhtiyarlarla atlı huzura girer girmez, çoban söze başlar:

- Kadı efendi! Böyle böyle, ben uyuyakalıp koyunlarımı kaybetmiştim. (Sabancı ihtiyarı gösterip) sağ olsun, bu ihtiyar bulup verdi. Sevindiğimden ona bir keçi bağışlayacak oldum, kesinlikle aldırmadım. Yoksa buna şeriat izin vermez mi?, der.

Sabancı ihtiyar söz alır:

- Kadı efendi! Ben yayla üstünde saban sürmekte iken bu ihtiyar geldi, bir boynuzu kırılmış keçi getirdi. "Maazallah bu keçinin boynuzunu sen kırmışsın" diye başıma musallat oldu. Öyle şey olur mu? Kendi kendine durup dururken, hayvanın boynuzunu kırmak olur mu? Hem ben çocuk değilim, şükür. Hem de keçinin boynuzu kim bilir ne zaman kırılmış. Kuruyup katılaşıp kalmış. İnanmazsanız, keçi kapı önünde, siz de bakınız, der.

Kadı efendi: "Peki, sen ne diyorsun?" der gibi atlının yüzüne bakar.

Atlı:

- Kadı efendi, der, ben pazara varıp gelmek için, elime evden bir at başlığı alıp çıkmıştım. Yol kenarında bir at gördüm. Gidip geleceğim yer uzak olmadığı için, "kimin olursa olsun" deyip başlığı başına takıp binip geliyordum, bu ihtiyarlar önüme çıktı ve bana: "Bu atı nereden aldın?" diye yapıştılar. Yemin ederek söylüyorum, kadı efendi, vallahi billahi, atı ben çalmadım. Hepsi boş, şeriat ne dese, o olur. Vallahi, canım kadı efendi, size çok yalvarıyorum. At onların olabilir, lâkin başlık takımı benim, onu verirler, der.

Sıra süpürücü ihtiyara gelir. İhtiyar öfkeli öfkeli:

- Kadı efendi, der, ben buraya gelmeyecektim. Bu kişiler beni zorla alıp geldiler. Gelmeğe geldim, şimdi bari olanı söyleyeyim. Benim evde genç bir gelinim var. Kötü, oldukça kötü. Ona sinirlenip evden ayrılmıştım. Bu kişiler geldiler: "Maazallah, evine varacaksın" dediler. Söyleyeceğimi onlara söyledim, size de söyleyeyim. Ben, o gelin o evde dururken, sokaklar içinde bitfenip ölür, gene de oraya gitmem de gitmem. Ya da şeriat başı sizsiniz. Gelinimi oğlumdan ayırırsınız, der.

Kadı efendi hepsini birer birer dikkatle dinledikten sonra, naibine dönüp: "Naip efendi, bugün orucun hesaptan yirmi beşi olmalı ama, mademki ay görmüş dört kişi var. O halde bugün bayramdır" der. Meğer kadı efendi de sağırın sağırını imiş.

#### AÇIKLAMALAR

- 1 **kúl'dürgi** "mizahî hikâye"  
 < kúl'-dür-gi  
*kúl-* "gülmek": Kırım Tatar Türkçesi'nde kelime başında *k-* sesi devam ediyor.  
*-dür-* fiilden fiil yapma (faktitif) eki.  
*-gi* fiilden isim yapma eki.  
 Bu *-gi* ekiyle her şeyden evvel soyut isimler ve âlet isimleri yapılır. Ek genellikle dudak uyumuna tâbidir. Buradaki *kúl'dürgi* kelimesindeki kullanılışı bir istisnadır. Bu ek daha çok tek heceli ve son sesi ünsüz olan kelimelere gelir. Aynı kökten *kúl'gi/kúl'ki* "gülme, gülüş" kelimesi de yapılmıştır. Bu ekle yapılan ve Kırım Tatar Türkçesi'nde kullanılan bazı örnekler şunlardır: *burgu*, *duygü*, *içki*, *kór'gü*, *çalğı*, *piçkı*,

- sipirtki* vs.  
(Ek hakkında bkz. İlhan Çeneli, *F/K*, s. 20-21; M. Mansuroğlu, "Türkçede -*ğu* Ekinin Fonksiyonları", *TM*, 10 (1953), s. 341-348; A. v. Gabain, *ETG* § 115).
- kart** "ihtiyar, yaşlı"
- kóy** "köy"  
< Fa. *kūy*  
Kırım Tatar Türkçesi'nde ince ünlülü kelimelerin ilk hecesindeki *ö* ve *ü* sesleri kalınlaşarak *ó* ve *ú* olmuştur. Bu sesler *o* ile *ö* ve *u* ile *ü* arasındadır. Yani kalın *ö*, *ü* veya ince *o*, *u*'dur. Rus-Kril harfli alfabede *ó* ve *ú* sesleri için ayrı işaretler olmadığı için bunlar *o* ve *u* ile gösterilmişlerdir.
- çet** "kenar, yan, dış"  
Bu kelime aynı manasıyla Kazakça, Özbekçe vs. Türk şivelerinde de kullanılmaktadır.
- çıka** "çıkıyor"  
-a Kırım Tatar Türkçesi'nde şimdiki zamanı ifade etmektedir.
- otlay-otlay** "otlaya otlaya"  
< *ot-la-y*  
-y gerundium ekidir. Kırım Tatar Türkçesi'nde çok kullanılır. Bu ek ünlüyle biten fiil tabanlarına gelir. Ünsüzle biten fiil tabanlarına ise -a eki gelmektedir.
- cayıl-** "yayılmak"  
*y- > c-* değişmesi bu şivede oldukça yaygındır. Nogay ve Tatar Türkçesi'nin tesiriyle Kırım Tatar Türkçesi modern yazı diline kadar girmiştir. Kırım Tatar Türkçesi'nde *y- ~ c-* birlikte kullanılmaktadır. Bu ses ağızlarında da sürekli değişiklik göstermektedir (Bkz. Doerfer, "Das Krimtatarische", *PhTF*, s. 379). Ağızlarda aşağıdaki aynı kelimelerin hem *y-*'li hem de *c-*'li kullanılışları vardır: *cay ~ yay*, *curt ~ yurt*, *caş ~ yaş*, *cigit ~ yigit*, *ciber- ~ yiber-* "göndermek", *cor- ~ yor-*, *cıl ~ yıl*, *col ~ yol*, *cora- ~ yora-* vs.  
Yazı dilinde de *cayıl-*, *cür-*, *caylav* vs. kelimeler *c-* ile kullanılmaktadır.

- toğaylıq** "çayır, mera"  
Krş. *togay* "orman, ağaç ve bitki yığını") (KTS, s. 272.)
- bar-** "varmak, ulaşmak, gitmek"  
Eski Türkçe'nin *bol-*, *bar-*, *ber-*, *bar* gibi kelimeleri Kırım Tatar Türkçesi'nde devam etmektedir. Yalnız Osmanlı Türkçesi'nin tesiri altında kalan güney bölgelerde ağızlarda *var-*, *var*, *ol-* şekilleri de vardır. Hatta bu tesir iç kısımlara kadar yayılmıştır. Ancak yazı dilinde *b-*'li şekiller tercih edilmektedir (Bkz. Doerfer, "Das Krimtatarische", s. 379). Bu metinde genel olarak *bol-* şekli kullanılmışsa da, iki yerde *ol-* şekline rastlanmıştır.
- toқтаş-** "durmak, birlikte durmak"  
Bu fiil hepnen hemen birçok Türk şivesinde aynı mânâyla kullanılmaktadır.
- ırgaқ** "sopa"  
Kelimenin asıl mânâsı "çengel"dir. (Bkz. R I, s.1371.)
- tayan-** "dayanmak, yaslanmak"  
Osmanlı Türkçesi'nin tesiri dışındaki yerlerde *k-* gibi *t-* de devam etmektedir. Osmanlı Türkçesi tesiri altında kalan yerlerde bu sert ünsüzler yumuşayarak *d-*, *g-* olmuştur. Fakat yazı dilinde *t-*, *k-* ünsüzleri tercih edilmektedir.
- yuқusız** "uykusuz"  
< *uyu-қu+sız*  
+*sız*/*+sız* isimden olumsuz isimler yapar. Kırım Tatar Türkçesi'nde genellikle düz ünlülüdür. Yani dudak uyumuna uymaz. Fakat kullanım sahası Osmanlı Türkçesi'nden daha geniştir. İyelik ve çokluk ekleriyle birlikte de kullanılır. Örnekler:  
*ustahklarısız, iştirakisiz, eksikliklersiz* vs. (Bkz. Çeneli, *FİK*, s.15-16).
- қалған** "kalmış"  
*-ğan/-gen* parsitip ekinin Kırım Tatar Türkçesi'nde kullanım alanı oldukça geniştir. *-an/-en*, *-miş/-miş*, *-dıқ/-dik* partisiplerinin yerine kullanılır. Örnekler:

	<i>oturğan yer</i> "oturduğu yer", <i>kalğan vakıt</i> "kalan vakit" vs.
bol-	"olmak" ( <i>b-</i> meselesi için yukarıdaki <i>bar-</i> kelimesinin izahına bakınız).
kóz'	"göz" Kırım Tatar Türkçesi'nde <i>o</i> , <i>u</i> 'dan sonra gelen kelime sonu ünsüzü damaksillaştır. <i>l</i> ise bütün ince ünsüzlerden sonra <i>l</i> olur. Örnekler: <i>kóz'</i> , <i>kór'-</i> , <i>kúl'-</i> , <i>bel'kim</i> , <i>óz'</i> , <i>ót'mek</i> , <i>túgúl'</i> vs.
çalğı-	"oturduğu yerde uyuklamak" Bugünkü Kırım Tatar Türkçesi'nde fazla rastlanılmayan bu fiil, <i>Karaim Sözlüğü</i> 'nde Kırım şivesine ait olarak gösterilmektedir. (Ayrıca bkz. R II, s. 255 ve <i>Novgaysko-russkiy slovar'</i> , s. 141.) Bu fiile Kazakça sözlükte "uyuklamaya başlamak, gözlerine uyku dolmak" mânâları verilmiştir (KTS, s.158).
ekeç	"iken" < <i>e-keç</i> Bugünkü Kırım Tatar Türkçesi'nde yalnız bu fiile getirilen <i>-keç</i> gerundium eki Tatar, Türkmen, Başkurt Türkçelerinde kullanılmaktadır.
teren	"derin" Bu kelime diğer Türk şivelerinde de buna benzer şekillerde kullanılmaktadır. Örnekler: <i>teren</i> (KTS, s. 270), <i>tereng</i> (KS, s. 727), <i>teran</i> (ÜTİL, II, s. 164) vs.
ket-	"gitmek" <i>yukuğa ket-</i> "uykuya dalmak"
2 yuqla-	"uyumak, uyuklamak" < <i>yuku+la-</i> < <i>uyu-ku+la-</i>
kóp	"çok"
sesken-	"ürkmek, irkilmek" Kelime Kazak ve Kırgız şivelerinde de aynı mânâsıyla kullanılmaktadır (Bkz. KTS, s.241; ÜTİL, II, s.42).
ķóralmay	"göremez" < <i>kór-e al-ma-y</i>

*al-* Kırım Tatar Türkçesi'nde iktidarî fiildir.

*al-* fiili *-al-e* gerundium ekiyle birlikte geldiği için birinci ünlü düşmektedir. Bu fiil daima olumsuzluk eki *-ma-* ile birlikte gelir. Yani *-alma-* şekli Kırım Tatar Türkçesi'nde iktidarînin olumsuzluğu olarak kullanılmaktadır. Örnekler: *baralma-* "gidememek", *bilalma-* "bilememek", *uçalma-* "uçamamak", *yazalma-* "yazamamak" vs.

Kırım Tatar Türkçesi'nde kullanılan diğer yardımcı fiiller şunlardır: *yat-*, *yür-* (*cür-*), *tur-*, *kal-*, *bil-*, *kel-*, *yaz-*, *bol-*.

*-y* geniş zaman ekidir.

ayvan

"hayvan"

< Ar. *ḥayvān*

*h* sesi Kırım Tatar Türkçesi'nde olmayan bir sestir. Yalnız *x* (*h*) kullanılmaktadır. Bunun için de bilhassa Arapça ve Farsça'dan geçen kelimelerde ister başta, ister ortada olsun *h* sesi düşmektedir. Örnekler:

*abishane* < *hapishane*, *acıacı* < *hacı*, *aénk* < *ahenk*, *afıza* < *hafıza*, *afta* < *hafta*, *akikat* < *hakikat*, *ak* < *hak*, *ak-ukuk* < *hak-hukuk*, *ala* < *hala*, *alla* < *Allah*, *areket* < *hareket*, *ava* < *hava*, *uzur* < *huzur* vs.

qara-

"bakmak"

Bu fiil birçok Türk şivesinde kullanılmaktadır (Bkz. Martti Räsänen, *Versuch Eines Etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen*, s. 235).

yaq

"yan, taraf"

abdıra-

"korku ve telaşla ne yapacağını bilmemek"

Kelime "şaşırmak, üzülmek, sıkılmak" mânâlarıyla Kazak Türkçesi'nde de vardır (Bkz. KTS, s.1).

cuvurıqla-

"kaçınmak, bir o yana bir bu yana koşuşmak"

< *cuvur-ı-qla-y*

*cuvur-* "kaçmak"

*-ql-k* fiilden isim, *+la-/+le-* isimden fiil yapma ekidir. Sadece iki heceli fiillere gelir ve yardımcı ünlüsü *-ı/-i*'dir.

*-kla-* fiilden fiil yapma eki bugünkü Kırım Tatar Türk-



çesi'nde oldukça işlek bir ektir. Örnekler:

*cayna-kla-*, *çekir-i-kle-*, *kıçır-ı-kla-*, *kıdır-ı-kla-*, *oyna-kla-*, *sıçra-kla-* vs. (Bkz. Çeneli, FİK, s. 49-50).

**kıdır-**

"aramak"

Kelime Kırgız Türkçesi'nde "dolaşmak, avare gezmek; bir şey araştırıp dolaşmak" mânâlarına gelmektedir. Özbek Türkçesi'nde de benzer mânâlarda kullanılmıştır (Bkz. ÜTİL, s.569; KS, s.449).

**kıldır-**

"bırakmak"

< *kal-dır-*

**küy-**

"yanmak"

(Diğer Türk şiveleri için bkz. KTS, 143-144; KS, II, s.544; ÜTİL, II, s. 631.)

**koy**

"koyun"

**bayğuş**

"şaşkın"

**çapqala-**

"koşuşturmak"

< *çap-qala-*

*çap-* "hızlı koşmak"

*-qala-* < *-ka+la-*

Bu ek Kırım Tatar Türkçesi'nde sadece tek heceli ve ünsüzle biten fiillere gelir. *-ka* fiilden isim yapma, *+la* ise isimden fiil yapma ekidir. Bu şivede çok kullanılan bir ektir. Bazı örnekler: *başqala-*, *burgala-*, *çızqala-*, *ezgele-*, *çokkele-*, *sançqala-*, *teşkele-*, *oyqala-* vs.

(Ek hakkında geniş bilgi için bkz. Çeneli, FİK, s.47.)

**tal-**

"yorulmak"

**pışna-**

"çok terlemek, kan ter içinde kalmak"

(Bkz. R IV, s.1320'de *pışna-*)

**caylav**

"yayla; tepe, dağ"

< *cay+la-v*

*cay* < *yay* "yaz"

*-uv/-üv/-v* Kırım Tatar Türkçesi'nde mastar ekidir. Bu ek Kıpçak diline aittir ve teorik olarak her türlü fiil köküne gelebilir.

*-gul-gü* fiilden isim yapma ekinin gelişimiyle bu şeklini almıştır. Ek ünlüyle biten fiillere *-v*, ünsüzle biten veya olumsuzluk belirten fiillere *-uv/-üv* olarak gel-

- mektedir. *-i/-i* ile biten fiillerde ise son sesteki ünlü *-ul/-ü'*ye dönüşür. Örnekler: *aluv, atuv, aġlav/cılav* vs. (Ek hakkında bkz. Çeneli, FİK, s. 33.)  
+*la* isimden fiil yapma ekidir.
- töpe** "tepe"  
Kelime Eski Türkçe'de *töpü/töpü/töpö* şekillerinde kullanılmaktaydı.  
İkinci ünlü düzleşmiştir. Türkiye Türkçesi'nde bu düzleşme hadisesi birinci ünlü için de uygulanmıştır.
- oşa-** "benzemek"  
*oşa- < oġsa- < oġsa-*
- saban ayda-  
yüre eken** "saban sürmek, çift sürmek"  
"yürüyormuş, devam ediyormuş"  
*saban aydap yüre eken* "saban sürmekteymiş"
- kór'gendir** "görmüştür"  
*< kór'-gen-dir*
- 3 **ıoylarını** "koyunları"  
*< koy+lar+nu*  
+*nu* Kırım Tatar Türkçesi'nde akkuzatif eki olarak kullanılmaktadır.
- ber-** "vermek"  
(*b-* meselesi için yukarıdaki *bar-* kelimesine bakınız.)
- soñ** "sonra"  
*değenden soñ* "dedikten sonra"
- sağaldaş** "sakalı olan iki kişinin birbirlerine hitabı; ihtiyar"  
*< sağal+daş*  
+*daş/+deş*: Ekin asıl fonksiyonu eşlik, ortaklık, mensubiyet ifade eden isimler yapmaktır. Eskiden beri Türkçe'de geniş bir kullanım alanına sahiptir (Ergin, Türk Dil Bilgisi, s. 216). Ekin etimolojisi hakkında birçok deneyimler vardır. Bunlardan en önemlisi Doerfer'in (TMEN, III, Nr.1173) yaptığı çalışmadır. Bu ek, eskiden kendi başına kullanılan bir kelime iken, sonradan bir eke dönüşmüştür (K. H. Menges, *Das Çagatayische in der Persischen Darstellung von Mirza Mahdî Xân*, Wiesbaden 1956, s.377-379). Ek Kırım Tatar Türkçesi'nde genel olarak ünlü uyumuna

uyar. Sadasız bir ünsüzle biten kelimeye gelse bile ekin ilk sesi daima sadalıdır. Birkaç istisnası vardır.

+*daş* eki Kırım Tatar Türkçesi'nde hem Türkçe, hem Arapça ve Farsça, hem de Rusça kelimelere gelebilir. Örnekler: *boydaş*, *işdeş*, *emekdaş*, *izdeş*, *sağaldaş*, *alâkadaş*, *cenkdaş*, *ittifağdaş*, *nesildaş*, *kursdaş*, *soyuzdaş* vs.

coy-	"kaybetmek"
dep	"diyé, deyip"
	< <i>de-p</i>
	- <i>p</i> gerundium eki Kırım Tatar Türkçesi'nde ünlü ile biten fiillere doğrudan bağlanmaktadır.
eşit-	"işitmek, duymak, dinlemek"
degenday	"dediği gibi, dendiği gibi"
	< <i>de-gen+day</i>
	+ <i>day</i> "gibi"
kóre	"göre"
	< <i>kór'-e</i>
óz'	"kendi, öz"
4 ozan	"nehir, ırmak; dere"
	< <i>özen</i>
anav	"öteki, öbür"
	(Bu kelimenin izahı için bkz. W. Bang, <i>Vom Kök-türkischen zum Osmanischen, I, Mitteilungen: Über das Türkische Interrogativpronomen</i> , Berlin 1917, s. 5.)
añlav	"anlama, anlayış"
	< <i>añ+la-v</i>
	(- <i>v</i> eki için yukarıdaki <i>caylav</i> kelimesine bakınız.)
kırlı	"lâzım olduğu gibi, gereği gibi"
	<i>ondan kırlı</i> "ondan daha iyi"
túgúl	"değil"
qol	"el"
	<i>qol şımarı</i> "el işareti"
eçki	"keçi"
cür'-	"yürüme, devam etmek"
quvan-	"sevinmek, memnun olmak"

ayañla-	"yürümek, adımlamak" < <i>ayañ+la-</i> <i>ayañ</i> "adım"
bet	"yüz, taraf, yön"
cılğa	"dere, yar"
toy-	"doymak"
şoğa	"şuna" < <i>šo+ga</i> + <i>ğal+ka</i> datif ekidir.
mınav	"bu" (Bkz. Bang'ın yukarıda verilen makalesi.)
toğal	"boynuzu kırık, küt"
süyre-	"sürüklemek, sürümek" < <i>süyre-kle-ş-</i> "sürüklenmek"
mağa	"bana" <i>Ben</i> şahıs zamirinin datif şeklidir. <i>maña</i> kullanılışı da yaygındır.
balaban	"büyük, yüksek"
ķutul-	"kurtulmak; kaybetmek"
sınıķ	"kırık" < <i>sı-n-ı-ķ</i>
onday	"öyle" < <i>o+n+day</i>
şiy	"şey"
şay	"öyle"
ayt-	"söylemek"
ót'mek	"ekmek"
ekev	"ikisi, ikisi beraber" < <i>eki+egü</i> + <i>ev</i> eki, Kırım Tatar Türkçesi'nde yalnız ön ünlülü şekliyle mevcuttur. Asıl sayılara gelir. Ekin eski şekli olan + <i>ağul+egü</i> , + <i>a-l+e-</i> isimden fiil yapma ekiyle - <i>ğul-gü</i> fiilden isim yapma ekinden meydana gelmiş- tir. Yalnız birden beşe kadar asıl sayılara getirilir. Ör- nekler: <i>birev</i> , <i>ekev</i> , <i>úçev</i> , <i>dórtev</i> , <i>beşev</i> . (Bkz. Çeneli, FİK, s. 6.)
avlaķ	"uzak"

	keteyatқан	"gitmekte olan" < ket-e yat-қан yat- Kırım Tatar Türkçesi'nin bir diğer yardımcı fiilidir.
7	қол bulға- tabıp	"el sallamak" "bulup" < tap-ı-p
	оға	"ona"
	қате	"ne yapıyor?" < қа et-e
	банағы	"bu; mezkur, deminki" Bu kelimenin bugünkü Kırım Tatar şivesindeki şekli <i>banaki</i> 'dir. (Bkz. <i>Kırımtatarca-Rusça Lugat</i> , s. 32.) Kelimenin etimolojisi için Bang'ın yukarıda zikredilen makalesine bakınız.
	aldırıp болалма-	"anlayamamak, kavrayamamak"
	анлатчınız	"anlatınız, anlatsanıza!" -çıl/-çi eki Türkiye Türkçesi'ndeki -a ile benzerlik arz etmektedir: <i>anlatçı! anlatsana!</i> (Ek hakkında geniş bir araştırma için bkz. C. Brockelmann, "Ein türkische Imperativ-Prekativsuffix -çi", <i>Keleti Szemle</i> , 18 (1919), s. 149-150.) Diğer örnekler: <i>aytçı, berçi, kór'çi, baqçı</i> vs.
8	арув	"güzel, hoş, iyi"
	қарарман	"tahminî, göz kararı" < қарар+ман +ман < -(i) len
	кене	"yine"
	осаллық	"kötülük; ihmalkârlık" < *osa-l+лық (-l eki için bkz. A. v. Gabain, <i>Eski Türkçenin Grameri</i> , § 117).
	түгүл'men	"değilim"
	дiñла-	"dinlemek" < dñ+la- < tñ+la-
	olla	"vallahi"
	úy	"ev"

	<i>úy</i> < ET. <i>eb</i>
ağay	"erkek, adam"
	< <i>ağa+y</i>
	+y eki okşayıcı kelimeler kuran bir küçültme ekidir. Örnekler: <i>anay, balay, kırtanay, apay</i> vs. (Ek için bkz. Çeneli, FİK, s. 16.)
cúgen	"(atın) başlık takımı"
çez-	"çözmek"
min-	"binmek"
	<i>atnı min-</i> "ata binmek"
	<i>m-</i> < <i>b-</i> değişikliği.
barayıķ	"varalım, gidelim"
	< <i>bar-ayıķ</i>
	- <i>ayıķ</i> Kırım Tatar Türkçesi'nde 1. çokluk şahıs emir ekidir. Bazı örnekler: <i>keteyik, kaşayıķ, açayıķ</i> vs. (Kırım Tatar Türkçesi'nde emir çekimi için bkz. <i>Krım-tatarca-Rusça Lugat</i> , s. 188.)
şaatlık	"şahitlik"
	< Ar. <i>şāhid</i>
taba	"-e doğru"
	< <i>tap-a</i>
	<i>bazarğa taba</i> "pazara doğru"
sipir-	"süpürmek"
	<i>sipirtki</i> < <i>sipir-t-ki</i> "süpürge"
sıt-	"vurmak, çırpmak"
	<i>çırayını sıt-</i> "yüzünü asmak"
tura ekeç	"durdukça, durduğu müddetçe"
10 kós'ter-	"göstermek"
barabar	"beraber"
yetekleş-	"beraber gitmek"
	< <i>yet-e-kle-ş-</i>
uzur	"huzur"
zorman	"zorla"
bórú	"börü, kurt"
	<i>bórú ton</i> "kürk elbise"
tor	"yüksek yer, baş köşe"
yanaşa	"yan"

		< <i>yan+a-ş-a</i>
	sav	"sağ"
		v < ğ değişmesi var.
	ızın	"izin"
		< Ar. <i>izn</i>
11	kaçan	"ne zaman"
	em	"hem"
	bala	"çocuk"
	kat-	"sertleşmek, katılaşmak, donmak"
	ald	"ön"
		<i>kapı altında</i> "kapı önünde"
12	kana	"öyleyse, peki"
	kaydan	"nereden"
	olla-billa	"vallahı billahi"
	hırsızla-	"çalmak"
13	açuvlı-açüvli	"öfkeli öfkeli"
		<i>açuv</i> "öfke, hırs"
	mında	"buraya"
	endi	"şimdi"
	barem	"barı"
	barın	"varını, olanı"
		< <i>bar+ı+n</i>
		+n akkuzatif ekidir.
	olarğa	"onlara"
		< <i>o+lar+ğa</i>
		+n yardımcı ünsüzünü almadan doğrudan çokluk eki gelmektedir.
	eriş-	"kızmak, sinirlenmek, canı sıkılmak"
	anda	"oraya"
	bitlep	"bitlenip"
		< <i>bit+le-p</i>
	alayın	"alayını, hepsini"
		< <i>alay+ı+n</i>
	oraza	"oruç"
		< F. <i>rûze</i>
	esab	"hesap"
	aysa	"öyleyse, o halde"

## BİBLİYOGRAFYA

- Asanov, Ş.A. ve diğerleri, *Krımatarca-Rusça Lugat*, (Sözlük-Gramer), Kiev 1988.
- Bang, W., *Vom Köktürkischen zum Osmanischen, I, Mitteilungen: Über das Türkische Interrogativpronomen*, Berlin 1917.
- Baskakov, N.A., *Karaimsko-russko-pol'skiy slovar'*, Moskva 1974.
- , *Nogaysko-russkiy slovar'*, Moskva 1963.
- Brockelmann, C., "Ein türkisches Imperativ-Prekativsuffix -çi", *Keleti Szemle*, 18 (1919), s. 149-150.
- Çeneli, İlhan, *Formantien im Krımtatarischen*, Frankfurt 1979, 74 s. (=FİK).
- Doerfer, Gerhard, "Das Krımtatarische", *Philologiae Turcicae Fundamenta I*, Wiesbaden 1959, s. 369-390 (=PhTF).
- , *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen, I-IV*, Wiesbaden 1963-1975 (=TMEN).
- Ergin, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, 15. bs., İstanbul 1988.
- Gabain, A.v., *Eski Türkçenin Grameri* (Çev. Mehmet Akalın), TDK., Ankara 1988 (=ETG).
- Kenesbay, İ.K. ve diğerleri, *Kazak Tilinin Sözdüğü* (tercüme), *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 30, (Haziran 1984) (=KTS).
- Mağrufov, Z.M., ve diğerleri, *Üzbek Tilining İzahli Lugati*, 2 c., Moskova 1981 (=ÜTİL).
- Mansuroğlu, M., "Türkçede -gu Ekinin Fonksiyonları", *Türkiyat Mecmuası*, c.10 (1953), s. 341-348.
- Menges, K.H., *Das Çagatayische in der Persischen Darstellung von Mirza Mahdî Xân*, Wiesbaden 1956.
- , "Die Aralo-Kaspische Gruppe", *Philologiae Turcicae Fundamenta*, c. I, Wiesbaden 1959, s. 434-488.



- Mustafayev, É. M.-É. ve Şçerbinin, V. G., *Rusça-Türkçe Sözlük*, (Moskova 1972'den tıpkı basım), Sosyal Yay., İstanbul tarihsiz.
- Radloff, W., *Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte, I-IV*, St. Petersburg 1893-1911 (=R).
- Räsänen, Martti, *Versuch Eines Etymologischen Wörterbuchs der Türk-sprachen*, 2 c., Helsinki 1969.
- Sevortyan, E.V., "Krimsko-tatarskiy Yazık", *Yazıkı Narodov SSR, II*, Moskva 1966, s. 234-259.
- Yudahin, K.K., *Kırgız Sözlüğü* (Çev. Abdullah Taymas), 2 c., TDK, Ankara 1988 (=KS).